

ԼԻԱՆԱ ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ

ԵՊՀ տնտեսագիտության և կառավարման ֆակուլտետի
ֆինանսառաջնական ամբիոնի հայցորդ

ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԱՅԻՆ ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄՆԵՐԸ ՈՐՊԵՍ ՆԵՐԴՐՈՒՄԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԳԵՐԱԿԱ ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐ

Հայաստանն այսօր տնտեսական զարգացման նոր հարթությունում է՝ նոր մարտահրավերներով և հնարավորություններով: Կառուցվածքային վերափոխման անհրաժեշտությունը բխում է կապիտալի միջազգային շուկայում տնտեսության մրցակցելիության բարձրացման կարևորությունից: Ի վերջո, տնտեսության արդյունավետ կառուցվածքի ձևավորումը կարևոր նախադրյալ է ինչպես ներդրումների ներգրավման, այնպես էլ տնտեսական կայուն աճի ապահովման համար:

Հիմնաբառեր. տնտեսության կառուցվածք, մակրոտնտեսական կայունություն, ներդրումային քաղաքականություն, ներդրումներ

Վերջին տարիներին Հայաստանում բարենպաստ մակրոտնտեսական գործոնների ազդեցությամբ պայմանավորված՝ տնտեսական աճի և ներդրումային ակտիվության որոշակի նախադրյալներ ապահովվեցին: Այնուամենայնիվ, հանրապետությունում դեռևս չեն հաղթահարվել այնպիսի մարտահրավերներ, ինչպիսիք են եկամուտների ցածր մակարդակն ու գերբնեռացումը, գործազրկությունը, համախառն խնայողությունների փոքր ծավալները, ներդրումային պակասուրդը և դրանցից ածանցվող բազմաթիվ բացասական միտումներ: Իհարկե, անկախացման երկրորդ տասնամյակում արդեն երկիրը կարողացավ լուծել մի շարք հիմնախնդիրներ և դուրս գալ զարգացման նոր ուղի: Ներդրումների ներգրավման առումով ևս զգալի ձեռքբերումներ արձանագրվեցին նախաձգնաժամային ժամանակահատվածում, սակայն 2008 թ. սկիզբ առած ֆինանսատնտեսական ճգնաժամը երևան հանեց իրականաց-

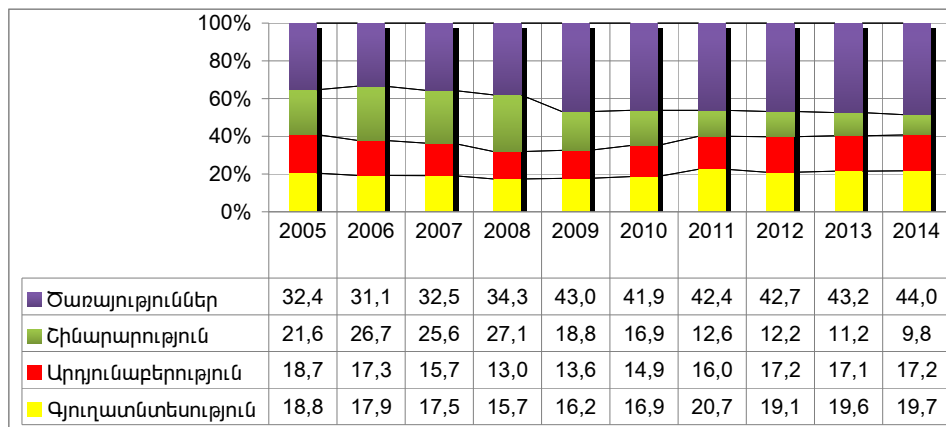
վող տնտեսական քաղաքականության բացթողումները, սրվեցին նաև այն խնդիրները, որոնք դեռևս լուծում չէին ստացել: Հայաստանի տնտեսության՝ միջազգային ֆինանսական համակարգին թույլ ինտեգրմամբ և տնտեսության կառուցվածքային առանձնահատկություններով պայմանավորված՝ հիմնական հարվածն իր վրա կրեց տնտեսության իրական հատվածը: Տվյալ հանգամանքը պատճառ հանդիսացավ վերանայելու մակրոտնտեսական քաղաքականության հիմնական գերակայությունները՝ իրական հատվածի խթանումը դարձնելով տնտեսական քաղաքականության միջոցառումների առանցքը: Հանրապետությունում տնտեսական զարգացման ներկայիս փուլում իրական հատվածի դերն ընդգծվում է ոչ միայն վերոնշյալ հանգամանքներից ելնելով, այլ նաև այն պարզ պատճառով, որ երկրում տնտեսության արդյունաբերականացումը դեռևս ընթացքում է: Տնտեսության իրական հատվածին պետության ակտիվ աջակցությունը ռազմավարական գերակայություն է համարվում նաև Հայաստանի արդյունաբերական քաղաքականության ռազմավարությամբ՝ նպատակ ունենալով մեծացնելու տնտեսության բազմազանեցման աստիճանը և ընդլայնելու արտահանելի հատվածը:

Հայաստանի համար ճգնաժամը, իհարկե, լուրջ փորձություն էր, սակայն նաև մակրոտնտեսական քաղաքականության ռազմավարական գերակայությունները վերագնահատելու կարևոր հնարավորություն: Տնտեսական քաղաքականությունը կառուցելիս պետք է հաշվի առնել այն փաստը, որ տնտեսական աճը և, առավել ևս՝ մակրոտնտեսական կայունությունը լոկ ՀՆԱ աճով չի ապահովվում: Վերջինս, անշուշտ, մակրոտնտեսական հավասարակշռություն ապահովող գործիքներից մեկն է: Մինչդեռ տնտեսական աճը ենթադրում է երկրի սոցիալ-տնտեսական ներուժի աճ, կենսամակարդակի բարձրացում և, վերջապես, աշխատանքի միջազգային բաժանման մեջ իրավահավասար մրցակցության ապահովում¹: Նման ձևակերպում հանդիպում է նաև ՀՀ ներդրումային քաղաքականության հայեցակարգում, համաձայն որի հիմնական նպատակ է սահմանվում տնտեսական ակտիվության բարձրացման, բարենպաստ ներդրումային միջավայրի ձևավորման և ներդրումների ծավալների մեծացման միջոցով տնտեսական կայուն աճի, բնակչության կենսամակարդակի բարձրացման և շրջակա միջավայրի պահպանության ապահովումը: Այս տեսանկյունից՝ երկրում իրականացվող ներդրումային քաղաքականությունը հետազոտվել է տնտեսության զարգացման մոդելի գերակա առանձնահատկությունների ընդգծմամբ: Ինչպես նշվում է ՀՀ էկոնոմիկայի նախարարության պաշտոնական փաստաթղթերում, Հայաստանի Հանրապետության ներդրումային քաղաքականությունը, ներդրումներին աջակցությունը տնտեսական քաղաքականության առանցքային ուղղություններից մեկն է և ամրագրված է ՀՀ Կառավարության գործունեության ծրագրում: Վերջինս նպատակաուղղված է ներդրումային բարենպաստ միջավայրի ձևավորմանը, կարգավորող միջավայրի թափանցիկության մեծացմանը, երկրի մրցակցային առավելությունների բացահայտմանը, Հայաստանում իրականացվող ներդրումների ծավալների ավելացմանը, շուկայական ենթակառուցվածքի զարգացմանը և, այդ ամենի հիման վրա՝ տնտեսական զարգացման խնդրի լուծման համար անհրաժեշտ նախադրյալների ապահովմանը:

¹ Տե՛ս Հ. Սարգսյան, Խ. Հարությունյան, Վ. Մանասյան, Ագրարային հատվածի և գյուղի կայուն զարգացման սոցիալ-տնտեսական հիմնախնդիրները, Տարեգիրք 2011, Տնտեսագիտության ֆակուլտետ, Եր., ԵՊՀ հրատ., 2011, էջ 156:

Ներդրումների խրախուսումը ՀՀ տնտեսական քաղաքականության որոշիչ ուղղություններից է և առկա է իրականացվող բոլոր ծրագրերում: Որպես նպատակ ունենալով ներդրումային քաղաքականության արդյունավետ իրագործումը՝ ՀՀ-ն հայտարարել և վարում է «բաց դռների» քաղաքականություն, որն ամրագրված է ՀՀ-ում ներդրումային ոլորտը կարգավորող հիմնական իրավական ակտում՝ 1994 թվականին ընդունված «Օտարերկրյա ներդրումների մասին» ՀՀ օրենքում²:

Ժառանգելով տնտեսավարման նախկին պայմաններին համապատասխան կառուցվածք և կրելով նոր տնտեսակարգի ձևավորման բոլոր հնարավոր ռիսկերը՝ անկախացման երկու տասնամյակում Հայաստանը կարողացավ հաղթահարել համակարգային ճգնաժամը: ՀՆԱ կառուցվածքը և զարգացման դինամիկան դիտարկելիս պարզ է դառնում, որ մինչճգնաժամային հատվածում տնտեսական աճի ապահովման հիմնական ոլորտը շինարարությունն է եղել, իսկ հետճգնաժամային շրջանում զգալի փոփոխություններ են տեղի ունեցել ՀՆԱ կառուցվածքում: ՀՀ տնտեսության իրական հատվածի կարևոր բնագավառներ համարվող գյուղատնտեսությունն ու արդյունաբերությունը նախաճգնաժամային հատվածում տնտեսական աճին նպաստման տեսանկյունից առանձնապես աչքի չեն ընկել: Ավելին, շատ հայրենական տեսաբաններ, հաշվի առնելով շինարարության՝ ոչ արտահանելի ոլորտ լինելու հանգամանքը, ՀՀ տնտեսության մինչճգնաժամային հատվածը որակել են որպես կորցրած հնարավորությունների ժամանակաշրջան³:

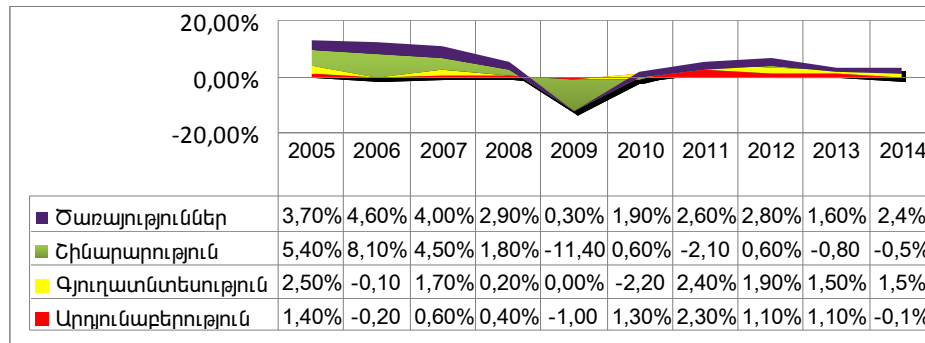

Փճանկար 1. ՀՆԱ կառուցվածքն ըստ տնտեսության հիմնական ոլորտների (տոկոսներով) 2005–2014 թթ.⁴

² Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության էկոնոմիկայի նախարարություն. <http://www.mineconomy.am/arm/508/gortsaruyt.html>: «Օտարերկրյա ներդրումների մասին» ՀՀ օրենք:

³ Տե՛ս **Գ. Ղարիբյան, Ա. Մարկոսյան, Բ. Ավագյան**, Համաշխարհային տնտեսական ճգնաժամի ազդեցությունը ՀՀ տնտեսության վրա և հակաճգնաժամային միջոցառումները, Տարեգիրք 2011, Տնտեսագիտության ֆակուլտետ, Եր., ԵՊՀ հրատ., էջ 120:

⁴ Տնտեսության ճյուղերի տեսակարար կշիռները հաշվարկված են առանց զուտ անուղղակի հարկերի:

Աղբյուր՝ www.armstat.am - ՀՀ ԱՎԾ հրապարակումներ, ՀՀ սոցիալ - տնտեսական վիճակը 2005–2014 թթ.

Քճանկար 2. Տնտեսության հիմնական ոլորտների՝ ՀՆԱ աճին նպաստման չափը (տոկոսային կետով) 2005–2014 թթ.

Այսպիսով՝ նախաձգնաժամային տարիներին հանրապետությունում տնտեսական զարգացման էական գործոնը ոչ արտահանելի հատվածն է եղել: Խնդիրը այն է, թե արձանագրված տնտեսական աճը երկրում ապահովել է արդյոք մակրոտնտեսական կայունություն և ստեղծել կապիտալ ներգրավելու հնարավորություններ: Վերոնշյալ ոլորտներն առանձնացնելու նպատակով գնահատվել են նաև տնտեսության բնագավառների՝ տնտեսական աճին նպաստման հնարավորությունները:

Աղյուսակ 1

Տնտեսության հիմնական ոլորտների՝ ՀՆԱ աճին նպաստման չափի ու տեսակարար կշիռների փոփոխությունը 2007/2014 թթ. (%)

	ՀՆԱ աճին նպաստման չափը		Տես. կշիռը ՀՆԱ-ում	
	2007	2014	2007	2014
Գյուղատնտեսություն	15,7	45.5	17.5	19.7
Արդյունաբերություն	5,6	-3.0	15.7	17.2
Շինարարություն	41,6	-15.2	25.6	9.8
Ծառայություններ	37,1	72.7	32.5	44

Աղբյուր՝ www.armstat.am

Մինչձգնաժամային և հետձգնաժամային վիճակագրական ցուցանիշների շարժընթացը ցույց է տալիս, որ ՀՀ տնտեսության իրական հատվածում ձգնաժամի ազդեցությունը էական է եղել: ՀՆԱ-ում շինարարության տեսակարար կշիռը զգալիորեն նվազել է, իսկ աճին նպաստման տեսանկյունից էականորեն մեծացել է գյուղատնտեսության և ծառայությունների ոլորտի դերը: Արդյունաբերության բնագավառում զարգացումները հիմնականում պայմանավորված են մետաղների միջազգային գների տատանումներով:

Մրցունակ տնտեսության ձևավորման նախադրյալներից մեկը արտադրողականության մակարդակի բարձրացումն է ինչպես միկրո-, այնպես էլ մակրոմակարդակներում: Վերջինս պայմանավորված է տնտեսական զարգացման ճիշտ մոդելի ընտրությամբ: Տնտեսությունում նոր արդյունքի ստեղծման գործընթացը պետք է աչքի ընկնի տեխնոլոգիական լուծումներով՝ ար-

տադրողական զբաղվածության ընդլայնման շեշտադրմամբ: Ռեսուրսատար տնտեսության ոլորտների մասնաբաժնի կրճատումը, տեխնոլոգիատար և առավել արտադրողական արտադրությունների կազմակերպումը պետք է սկզբունքային դրույթ դառնա տնտեսական քաղաքականության միջոցառումները մշակելիս: Բնական է, որ ցանկացած ոլորտի զարգացման համար էլ նախ ներդրումներ, ապա նաև զնոդունակ և տարողունակ շուկա է անհրաժեշտ: Հաշվի առնելով այն փաստը, որ հանրապետության ներքին շուկան զարգացման լուրջ նախադրյալներ չի կարող ապահովել, մակրոտնտեսական կայունության ապահովման տեսանկյունից կարևորվում է արտաքին առևտրի դերը և:

Առևտրային հաշվեկշիռը, ըստ էության, արտացոլում է տնտեսության կառուցվածքը՝ պայմանավորելով տնտեսության զարգացման գերակա միտումներն ու կապիտալի կլանման հնարավորությունները: Ունենալով փոքր սպառման շուկա և սահմանափակ ռեսուրսային ներուժ՝ հանրապետությունը, բնականաբար, ՀՆԱ աճ կարող է ապահովել արտաքին առևտրի հաշվին: Այսինքն՝ ՀՆԱ կառուցվածքային վերափոխումները, ի նպաստ արտահանման կողմնորոշում ունեցող տնտեսության ոլորտների, այսօր լուրջ մարտահրավեր են հանրապետության համար: ԵՏՄ անդամակցությունը, այս առումով, դրական լուծում էր: Մաքսային միության շրջանակներում միասնական շուկայի առկայությունը արտաքին առևտրի խթանման նոր հնարավորություններ կարող է ստեղծել տնտեսության համար: ԵՏՄ արտաքին առևտրային քաղաքականության սկզբունքները, այս տեսանկյունից, նախընտրելի են: Ներկայիս տնտեսության կառուցվածքով, սակայն, հանրապետությունը հազիվ թե կարողանա արտահանման ներուժի ընդլայնման հնարավորություններ ապահովել: Իհարկե, արտահանման վիճակագրությունը բավական խոսուն է քանակական ցուցանիշների բարելավման առումով, սակայն արտահանման կառուցվածքի՝ ՀՆԱ աճի ապահովման երաշխիք լինելու փաստը հետազոտման անհրաժեշտություն ունի:

2014 թ. ներմուծման նկատմամբ արտահանման առաջանցիկ աճ է արձանագրվել, ինչի արդյունքում առևտրային հաշվեկշռի պակասուրդը 2014 թ. ՀՆԱ 26,5%-ն է կազմել՝ 2013 թ. համեմատությամբ նվազելով 2,3 տոկոսային կետով: Տնտեսության արտահանման հակվածությունը բնութագրող արտահանում/ՀՆԱ հարաբերական գործակիցը 2014 թ. 13,9% է կազմել 2013 թ. 14,2% դիմաց, իսկ 2000–2012 թթ. դրա միջինը տատանվել է 14%-ի միջակայքում: Նշված ժամանակահատվածում ցուցանիշի առավելագույն մեծությունը գրանցվել է 2003 թ.՝ 32,2%, որից հետո դրսևորվել է նվազման միտում՝ 2009 թ. արձանագրելով ամենացածր արժեքը՝ 8,3%: Արտահանման տեսակարար կշռի նվազումը թե՛ ՀՆԱ-ում, թե՛ արտաքին ապրանքաշրջանառության ծավալներում ավելի է վատթարացնում վճարային հաշվեկշռի պատկերը: Զուտ արտահանման տեսակարար կշռի նվազման միտումը ՀՆԱ-ում նախորդող տասնամյակում հայրենական տնտեսագիտության ներկայացուցիչները որակել են որպես «ՀՀ տնտեսության փոքրացման միտում», այսինքն՝ հանրապետությունը ՀՆԱ միավոր աճի հաշվով կորցնում է զարգացման հեռանկարները: Իսկ որպեսզի երկրի տնտեսությունը դուրս բերվի դեպի «ոչ մի տեղ չտանող և փոքրացող» տնտեսության կարգավիճակից, զարգացման մայրուղի դարձվի արտահանման ավելացումն ու համաշխարհային տնտեսության լայն և անսահմանափակ հնարավորությունների օգտագործու-

մը, անհրաժեշտ է նախ օբյեկտիվորեն գնահատել առկա հնարավորություններն ու ռիսկերը, ապա նաև արտաքին ազդեցություններից հնարավորինս զերծ և ոչ զգայուն արտադրության ենթադրություններում արտահանման նախադրյալներ ստեղծել⁵:

2005–2014 թթ. ընթացքում ՀՆԱ, արտահանման և ներմուծման աճի տեմպերը համադրելիս պատկերը առավել ընդգծված է դառնում: Մասնավորապես՝ 2014-ին, 2005 թ. համեմատությամբ, ՀՆԱ-ն ավելացել է 101,8%-ով, արտահանումը՝ 55,9%-ով, իսկ ներմուծումը՝ 144,3%-ով: Փաստորեն, ՀՆԱ 1% աճն ապահովել է 0,55% արտահանման և 1,42% ներմուծման աճ: Այսինքն, տնտեսական աճը երկրում չի նպաստել արտահանման ծավալների ավելացմանը, և ավելի է խորացել վճարային հաշվեկշռի պակասուրդը: Արտահանման աճն էլ մեծ մասամբ մետաղների միջազգային գների վերջին տարիների աճի արդյունք է: Վճարային հաշվեկշռի զարգացման շարժընթացը դիտարկելիս պարզ է դառնում, որ *ընթացիկ հաշվի եկամուտներ* և *ընթացիկ տրանսֆերտներ* ենթահաշիվներով ստացված ֆինանսական մուտքերը բավարար չեն եղել արտաքին առևտրի բացասական ձեղքվածքը փոխհատուցելու համար: 2014 թ. տվյալներով՝ ստացված մուտքերը կազմել են ելքերի մոտ 60,2%-ը՝ 2005 թ. 70,1%-ի դիմաց⁶: Տնտեսությունն այսօր սպառում է արտաքին պարտքի հաշվին՝ չունենալով բավարար մուտքեր, իսկ պարտքը տրվում է վերադարձման պայմանով: Այսինքն՝ տնտեսությունն այսօր իրավիճակային լուծումներ է տալիս ձեղքվածքը փոխհատուցելու համար, իսկ մակրոտնտեսական կայունությունը տվյալ պայմաններում վտանգված է: Այն, որ մուտքերը կանխատեսել և կառավարել հանրապետությունը չի կարող, ստիպում է ուշադրություն դարձնել արտաքին առևտրին՝ արտահանման մեծացմանը և ներմուծման սահմանափակմանը:

Այսպիսով՝ ՀՀ տնտեսության կառուցվածքը, տնտեսական աճին նպաստման տեսանկյունից, բավարար արդյունավետությամբ աչքի չի ընկել: Տարիների ընթացքում ավելի է խորացել երկրի վճարային հաշվեկշռի ձեղքվածքը՝ որպես առևտրային զամբյուղի անարդյունավետ կառուցվածքի արդյունք: Սրանք մարտահրավերներ են, առանց որոնց հաղթահարման տնտեսությունը չի կարող ներդրումների ներգրավման նախադրյալներ ապահովել:

⁵ Տե՛ս Հ. Սարգսյան, Ա. Մարկոսյան, Հայաստանի տնտեսության վերափոխումները և վերելքի հեռանկարները, Եր., «Զանգակ», 2014, էջ 270-271:

⁶ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2014 թ. հունվար-փետրվարին, Եր., ՀՀ ԱՎԾ, 2014, էջ 98-102: ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2007 թ. հունվար-փետրվարին, Եր., ՀՀ ԱՎԾ, 2007, էջ 85, 87:

ЛИАНА КАРАПЕТЯН

Соискатель кафедры “Финансов”
факультета „Экономики и менеджмента” ЕГУ

Структурные перестройки экономики как приоритетный вызов инвестиционной политики. – Экономическое развитие Армении перешагнуло в новое измерение, с новыми вызовами и возможностями. Необходимость структурной перестройки Армении обусловлена повышением экономической конкурентоспособности на международном рынке капитала. Формирование эффективной структуры экономики является важной предпосылкой как для привлечения инвестиций, так и для устойчивого экономического роста.

Ключевые слова: структура экономики, макроэкономическая стабильность, инвестиционная политика, инвестиции.

LIANA KARAPETYAN

Researcher at the Chair of “Finance”
Department of Economics and Management at YSU

Restructuring the Economy as a Priority Challenge to the Investment Policy. – The economic development of Armenia stepped into a new dimension, with new challenges and opportunities. The need for restructuring Armenian economy is stipulated by the increase of competitiveness in the international capital market. After all, formation of an effective structure of the economy is an important prerequisite both for attracting investment and for sustainable economic growth.

Key Words: structure of the economy, macroeconomic stability, investment policy, investment.